

sorolást tartalmaz, amelyek a témával foglalkozó történész számára azonnali és pontos információt szolgáltatnak. Mindezt pedig logikus rendszer szerint, átlátható és könnyen értelmezhető módon. A kutató eligazodását segítik a szakkönyvek ez esetben is rendelkezésre álló oly fontos velejárái, mint a kötetben előforduló rövidítések és szakirodalmi rövidítések jegyzéke, a jól strukturált forrásanyag és szakirodalom, valamint a földrajzi-név-mutató. Úgy vélem viszont, hogy igen-

csak hasznos lett volna egy névmutató összeállítás is, ami az olvasó tájékozódását a kötetben szereplő történelmi személyiségekről nagymértékben megkönnyítette volna.

Ettől függetlenül *A 2. vkf. osztály* mindenképpen olyan könyv, amelynek helye kell hogy legyen minden olyan történész könyvespolcán, aki a Horthy-korszak magyar diplomácia- és katonapolitikai történetével foglalkozik

Murádin János Kristóf

■ JEGYZET

*Csontos János: *Nem fekete-fehérben. Beszélgetés Szakály Sándor történésszel múltjáról és jelenéről.* Magyar Napló, a Magyar Írószövetség lapja, 2014. december, XXVI. évf., 12. sz., 56.

A RÉGI ERDÉLY ARCULATAI

Köllő Zsófia (szerk.): „*Irtam a' magam Tanulo-házatskám-ban*”

■ Az *Irtam a' magam Tanulo-házatskám-ban* című tanulmánykötet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán működő, dr. Gábor Csilla által vezetett *Res Litteraria Transylvanicae Vetus Irodalom- és Művelődéstörténeti Műhely* tevékenységének igényes lenyomata. A kutatócsoport mindenkor tagjait – akik rendszerint magyar szakos hallgatók vagy végzetek, többen a Hungarológia Doktori Iskola köréhez tartozók – gyakorlatilag két évtizede fogja egységbe mindannyiuk érdeklődési területe, a kora újkor irodalma, kultúrája; azóta figyelnek egymás munkájára, eredményeire. A közösség „keresztelője” 2013-ban, egy műhelykonferencia alkalmával zajlott, mégpedig úgy, hogy a névválasztás kifejezze az itt folyó munka természetét. A kutatócsoport szervezetileg is integrálódott a Kárpát-medence hasonlóan régi magyar irodalommal foglalkozó munkaközösségeinek hálózatába, és 2006-ban a neves REBAKUCS-konferencia (a betűszó a Reneszánsz–Barokk Kutatócsoport rövidítése), e fontos szakmai fórum szervezőjeként is bemutatkozhatott. Jelen kötet a közös munka első gyűjtőmunkés megjelentetése.

A tanulmányok sora közös pontok és szétartások mentén egyaránt megragadható. Ahogy az előszóban a kötet szerkesztője, Köllő Zsófia kiemeli: Erdély kora újkor irodalmi életének, a 16–18. század szövegeinek és jelenségeinek vizsgálata közelíti a kutatómunka különböző fázisait (anyaggyűjtés, té-

makijelölés, összegzés stb.) dokumentáló szövegeket; az akkori igen tágan értett *litterae*-fogalom azonban az interdiszciplinaritás, a rokon tudományok felhasználásának változatos lehetőségeit nyitja meg. Amellett természetesen, hogy a tematikus paletta hasonlóan színes képet mutat. A Geleji Katona Istvántól származó kötet cím elég tágasnak bizonyul a tanulmányok átfogására, emellett pedig akár a „közös szellemi műhely”, fontos kutatási pont szerepét betöltő Kolozsvárra is utalhat.

A kötetben közölt tanulmányok a szerzők témaválasztása alapján három tömbbe sorolódhatnak. *A jezsuita irodalom arcait* bemutató korpuszt Balla Lóránt tanulmánya nyitja. Az ő „választottja” a „magyar Ciceróként” emlegetett Csete István, a 17–18. század fordulóján élt jezsuita prédikátor. Nem mindennapi életpályája, szentbeszédeinek gyűjtőmunkés, ezen kötetnek rendtársa, Gyalogi János általi kiadása áll Balla vizsgálódásainak középpontjában. Az anyaggyűjtés stádiumában készült szöveg óriási és alapos filológiai apparátussal dolgozik, és izgalmasan játszik az „Ál/Arc” és „Ál/Név” fogalmaival, melyek az Erdélyből hosszú ideig kitiltott jezsuiták számára a korban nagy jelentőséggel bírtak.

Kónya Franciska egy a maga korában népszerű kegyességi mű, Giovanni Bona ciszterci szerzetes 1658-as *Manuductio ad coelum* című szövegének két magyar nyelvű fordítását veti össze, reflektálva a kora újkor lelkiességi irodalmának fontos jellemzőjére, a

felekezeti átjárásra. Az üdvösségre vezető kalauzt ugyanis a jezsuita Tarnóczy István (1675) után nem sokkal Huszti István református orvos is érdemesnek találta az átültetésre (1705). A gördülékeny menetű tanulmány, mely természetes biztonsággal mozog a latin eredeti szövegében is, a két munkát tartalmi és lexikai-stilisztikai szempontból hasonlítja össze, kitekintve fordításelemleti kérdésekre is.

Nemcsak kedvesen személyes hangvételű, hanem humoros és egyben bátor is Rend Melitta tanulmánya, mely tudomány és művészetek, reáliák és humaniorák *via unitivá*-ját valósítja meg. Arra vállalkozik ugyanis, hogy a barokk jezsuita használati irodalom egyik ismert, szerinte a „közöttség” és „nyitottság” minőségeivel leírható darabját, Hajnal Mátyás jezsuita tanár, udvari prédikátor, hittérítő *Szives könyvecskéjét* (1629) exponenciális függvényként ábrázolja. Ez a mű emblémák és elmélkedések, valamint imádások gyűjteménye, melyek így több médium révén mesélik el a bűnös szív megtérésének, Jézus általi birtokba vételének történetét. Rend Melitta szövege az interdiszciplinaritás mellett a függvénygörbe, embléma- és meditációs irodalom kulcsszavakban ragadható meg. Elegáns az a mód, ahogy (szó szerint) megrajzolja a mennyei jegyesével misztikusan egyesülő földi szívbe áradó *gratia exponentialis* mértékét.

A *Református prédikátorok irodalmi tevékenységét* bemutató második egységet Bóné Éva tanulmánya nyitja. Ő a kötet-címadó Geleji Katona István 17. századi református püspök, iskolaigazgató 1640-es években született *Váltság titka* című volumenjeinek előszavait vizsgálja. Korpuszválasztásában szakmai konszenzusra támaszkodik: a prédikációs gyűjtemények „előtjáró beszédek” rendszerint támponttal szolgálnak a munka céljáról, módszereiről, a szerző nézeteiről, műhelyitkairól akár, és az irodalomról való gondolkodásának tükröi. Ezek adekvát vizsgálata az újkorban készült művek esetén összekapcsolandó az alkotó vallási identitásával is. Bóné Éva teoretikus háttérként a bibliai mitizáció és a prédikációelmélet téziseit használja, amikor világosan megfogalmazott céllal, a Geleji Katonával szemben felhozott kifogások („sivár” és „túlzó intellektualista”) korrigálásának, árnyalásának szándékával kutat.

Ugyanazon elméleti megfontolás, a fent említett szakmai konszenzus jegyében született Demeter Volkán Júliának Szatmárnémeti Mihályról írott tanulmánya. A kutatás, melynek eredményeiről beszámol, a ma kevésbé ismert, korában (17. század második fele) azonban nagy hatású prédikátor *Dominicá-*

inak előljáró beszédeire irányul. A vasárnapi prédikációk előszavait olvasva a tanulmányíró arra helyezi a hangsúlyt, hogyan képződik meg ezekben egy tudatos felekezeti identitás, másként fogalmazva tehát mi a szerepe egy (kora újkori protestáns) prédikációgyűjteménynek a közösség önidentifikációjában. Az írást érdekességek színesítik, így például annak említése, hogy vezeti le Szatmárnémeti a református eklézsia történetét Krisztus születésétől.

Retteg-Ady Emesének szintén egy olyan prédikátorról, a Nagykrősön tevékeny Tyukodi Mártonról készült tanulmánya, a magyar irodalomtörténet „hajlamos elfelejteni”. Az ő 1641-es, az ószövetségi Józsefről szóló prédikációgyűjteményének kutatásához – mely például Bethlen Kata könyvtárában is megtalálható volt – keresett és talált a szerző izgalmas szempontokat. Az alapos elméleti háttérrel is rendelkező tanulmány egyrészt a tipológiai szövegmagyarázatra figyel: hogyan olvassa Tyukodi az Újszövetség könyveit mint az ótestamentumi előképek, típusok rekapitulációját, illetve beteljesülését. Másrészt azt mutatja meg, hogy a nagy hagyományú bibliai négyes értelmezés, azaz a *quadrīga* (a Szentírás betű szerinti, allegorikus, morális és anagógiái értelmének keresése) mely nyomai lelhetőek fel Tyukodinál, érzékenyen figyelve ennek szemléletes, helyenként humoros példáira.

Új témakört nyit, világi szempontokat vizsgál a *Köz- és magánügyek* című harmadik, záró tömb. Ennek első tanulmányában, melyet Gál Judit írt, és Keresztúri Bíró Pálról szól, két pedagógus találkozik. A hitvitázó és tanár Keresztúri Bíró alakját (mint a kora újkori Erdélyben oly sokakét) Bethlen Miklós örökölte meg *Önéletírásában*, „hogy legyek követői és felvételői” módszerének, melyet visszatekintésében nagyon sikeresként ír le. Ennek a tanítói gyakorlatnak jár utána a szerző, egyrészt a munkatársak, Jászberényi Pál vagy Erdőbényei Deák János nyelvkönyveinek fényében, másrészt pedig a korabeli pedagógiai gyakorlatra, így például a neves Comenius tanítási módszerére támaszkodva.

Dohi Szusanna különleges témát dolgoz fel írásában: Gyulai Pálnak, Báthory István fejedelem titkárnak és tanácsosának levelét vizsgálja. A misszilis 1585-ben keletkezett, az akkori váradi kapitánynak, Sibrik Györgynek címezve. Mi a tétje a levélnek, hangzik a tanulmány egyik kérdése, melyet továbbiak követnek: hogyan és miért tágul a köréje rendeződő kommunikációs tér, amikor 1663-ban kiadják; miként lesz a 16. századi politikai témájú magánlevélből (mely a műfaji átfedések révén humanista episztolaként, illetve fejedelmükörként is felfogható) a 17. század-

ban államelméleti érdekeket szolgáló, nyílvánosságformáló mű.

Antropológiai megalapozású komparatív elemzést végez el Köllő Zsófia, amikor a test határainak kutatására vállalkozik Bethlen Kata és Bethlen Miklós önéletírásaiban. A vizsgálat társadalom- és mentalitástörténeti szempontok bevonásával történik, hiszen azt a főként Norbert Elias nyomán ismert folyamatot veszi alapul, mely a 17–18. században zajlott, s melyben a külső testszabályozás átalakult, belsővé vált, az emberből *homo clausus* lett. A tanulmány szerző ennek, illetve a korban elismert humorápatológiának a nyomait keresi a vizsgált korpuszban. Mennyiben befolyásolta a két szerzőt az az elmélet, amely szerint a testnedvek bősége és aránya kihat a testi-lelki-szellemi egészségre, illetve hogyan húzható meg a két önéletírásban a test-politika, test-lélek határa – ezekre a problémafelvetésekre ad választ Köllő Zsófia izgalmas tanulmánya.

A kötetzáró írás, Papp Kinga jól szerkesztett tanulmánya alapos, hosszú kutatási folyamat lenyomata. Kálnoki Sámuelnek, a 17–18. század fordulóján a bécsi Erdélyi Kancellária vezetőjének levelei közül vizsgál egy válogatást, melyeket a diplomata 1686–1687-ben, a császáriak beszállásolásával járó konfliktushelyzetben írt Máramarosból. A magán- (feleségének küldött) és közéleti (Teleki Mihály kancellárnak szóló) levélcsoport megragadásához a tanulmány több alkalmas szempontot talál. Ilyen a korabeli írásszokás, -használat vagy az írás státuszának vizsgálata,

a szó- és írásbeliség együttélésének kutatása, esetleg a levélnek mint tárgynak az időben elfoglalt szerepe, például az emlékezet helyévé válása a címzettek, utódok számára.

A függelék *Kapcsolatteremtési kísérleteket* mutat be, és inspiratíván kapcsolódik a kötethez úgy, hogy az irodalmi művek évszázadokon átívelő dialógusának demonstrálásával tulajdonképpen új horizontokat nyit. A *Reneszánsz és barokk irodalom* szeminárium elsőéves résztvevőinek innovatív, ötletadó esszéi kora újkori és kortárs szövegek együtt olvasására vállalkoznak. Így lép párbeszédbe egymással, nem érdektelen módon, a szappanopera és a széphistória vagy a *querela Hungariae*-toposz és Medgyesi Pál *Jajjai* Székely Csaba Bányavidék-trilógiájával. A gyűjteményt a szükséges, olvasói tájékozódást segítő járulékos részek – a szerzők munkásságának rövid ismertetése, angol nyelvű rezümék és névmutató – zárják.

Az *Irtam a' magam Tanulo-házatskám-ban* című tanulmánykötetről szólva, összegző benyomásként elmondható, hogy tíz színvonalas írás gyűjteménye, melyek – bár tematikus és módszertani sokszínűség jellemzi őket – mozaikdarabokként vázolják a 16–17. századi Magyarország és Erdély irodalmi-művelődési életének arculatát. A szövegek egyfajta nagyobb összefüggésbe szerveződnek, amikor korabeli tendenciákat, műfaji kánonokat mutatnak meg. Úgy, hogy közben raritásokkal gyönyörködtetik az olvasót.

Molnár Zsófia

